

Ο ΚΟΙΝΟΤΙΣΜΟΣ

Μελέτη Η. Μελετόπουλου

Διδάκτορας Οικονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν
Πανεπιστημίου Γενεύης

Σέ αὐτό τό σκηρικό, περιθωριακή μόνον θέση μποροῦσαν νά ἔχουν αὐθεντικοί διανοοῦμενοι, πού συνήγαγαν τά συμπεράσματά τους ἀπό μακρά καί ἐπίπονη ἔρευνα ἐπὶ τοῦ πεδίου. Κορυφαία παραδείγματα ὁ Δημοσθένης Δανηλίδης, πού δημοσίευσε τό 1934 τήν *Νεοελληνική Κοινωνία καί Οἰκονομία*, ἕνα πραγματικό κάτοπτρο ἐθνικῆς αὐτογνωσίας, καί ὁ Κωνσταντῖνος Καραβίδας, πού τό 1935 ἐξέδωσε τήν *Κοινοτική Πολιτεία*, ὅπου πρότεινε ἕναν βιώσιμο τρόπο αὐτόνομης οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης τῆς χώρας. Ἀλλά τέτοιου εἴδους αὐτόνομα πνεύματα ἦσαν μοναχικές ἐξαιρέσεις, πού ὄχι μόνον παρέμειναν στό περιθώριο ἀλλά ἀντιμετώπισαν καί προβλήματα βιοπορισμοῦ. Αὐτοί οἱ προβληματισμοί, πού ἀναπτύχθηκαν πέραν τοῦ κυρίαρχου δίπολου μαρξισμός - ἀντιμαρξισμός, τότε μέν ἔμοιαζαν ἰδιόρρυθμοι, σήμερα ὅμως φαίνονται πιό ἐνδιαφέροντες, οὐσιώδεις καί πρωτότυποι ἀπό τήν τελικῶς ἄγονη κυρίαρχη τότε ἀντιπαράθεση.

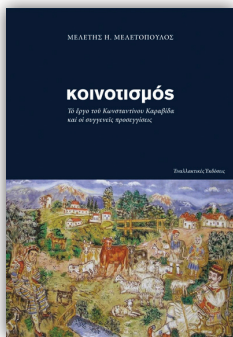
Ὁ Κωνσταντῖνος Καραβίδας.

Ὁ νομικός, οἰκονομολόγος, κοινωνικός ἀνθρωπολόγος, λογοτέχνης καί δημοσιολόγος Κωνσταντῖνος Καραβίδας (1890-1973) ὑπῆρξε ὁ ἐμπνευστής μίας ὀλοκληρωμένης θεωρίας, τοῦ *Κοινοτισμοῦ*. Μέ αὐτήν προσπάθησε α. νά ἐρμηνεύσει συνολικά τήν ἑλληνική ἱστορία, ἀπό τόν Ὅμηρο ἕως τήν νεώτερη ἐποχή, μέ τήν ἀνάπτυξη τοῦ κοινοτικοῦ τρόπου παραγωγῆς, κοινωνικῆς ὀργάνωσης καί πολιτισμοῦ, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐφευρετικῆς προσαρμογῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους στίς γεωοικονομικές συνθήκες τῆς περιοχῆς, β. νά προτείνει ἕνα ἰδιότυπο πολιτικο-οἰκονομικό σύστημα, πού θά ἐπέτρεπε τήν μεγιστοποίηση τῆς παραγωγικότητας, τήν ἐπίλυση τοῦ χρόνιου κοινωνικοῦ προβλήματος καί τήν ἐπιβίωση τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας στήν ἐπερχόμενη καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση. Τό ἔργο τοῦ Καραβίδα συμπλήρωσε μέ τήν δυναμική παρουσία του ὁ πρόωρα χαμένος γεωπόνος Ντίνος Μαλοῦχος (1895-1928), διευθυντής τοῦ μεσοπολεμικοῦ περιοδικοῦ *Κοινότης* (1922-24). Ἐνῶ καί ὁ Δημοσθένης Δανηλίδης (1889-1972), μέ τό σπουδαῖο κοινωνολογικό του ἔργο, ἀνέδειξε τήν Κοινότητα ὡς τόν θεσμό που ἐξασφάλισε μακροϊστορικά τήν συνέχεια τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Αὐτοί συγκροτοῦν ἔτσι ἕνα ἰδιότυπο καί ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρον κίνημα ἰδεῶν, πού ἐκτός ἀπό τήν θεωρία τοῦ Κοινοτισμοῦ συνεισέφερε μέ πρωτογενῆ ἔρευνα στήν νεοελληνική αὐτογνωσία καί παράλληλα στήν διαμόρφωση ἐπιστημονικῆς ὀρολο-

γίας και έρμηνευτικών και αναλυτικών έργαλειών.

Ό κοινοτικός προβληματισμός των Καραβίδα – Μαλούχου - Δανιηλίδη, που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα και κυρίως κατά τον Μεσοπόλεμο, είχε βιβλιογραφικά υπό όψιν του την θεωρία του Γερμανού κοινωνιολόγου Ferdinand Tönnies, συγγραφέα του θεμελιακού για την Κοινωνιολογία έργου *Gemeinschaft und Gesellschaft* (1887), και γενικώς την σχετική ευρωπαϊκή πολιτειολογία, κοινωνιολογία και φιλοσοφία. Δέν μπορεί όμως να θεωρηθί οργανικό μέρος ή τό ελληνικό αντίστοιχο των μεσοπολεμικών ευρωπαϊκών κοινοτικών αντιλήψεων, που συνδέονταν μέ τις ρομαντικές, αναρχικές, πρωτοσοσιαλιστικές, πρωτοκομμουνιστικές ή εθνικιστικές θεωρίες της εποχής. Καί ή κοινωνική εξέλιξη ήταν διαφορετική στην Ελλάδα, και τά μεγάλα διακυβεύματα διέφεραν, και ή έννοια της Κοινότητας είχε μία έντελώς διαφορετική έννοια, παρά τά κοινά στοιχεία που όπωσδήποτε ύπήρχαν.

Πρέπει επίσης να έπισημανθί ότι ή ίδια ή έννοια της Κοινότητας ήταν έν-

Κοινοτισμός.

Τό έργο του Κωνσταντίνου Καραβίδα και οι συγγενείς προσεγγίσεις.

τελώς διαφορετική στην ελληνική συνείδηση από ό,τι στην ευρωπαϊκή. Καί αυτό σε τρία διαφορετικά επίπεδα: α) Στην ελληνική κοινωνία ή πρόσληψη της έννοιας της Κοινότητας χαρακτηρίζεται από την αναγωγή του κοινοτικού μοντέλου στο αρχαιοελληνικό άρχετυπο του ελληνικού άστεως και μάλιστα ειδικά αυτό της κλασσικής Αθήνας, β) κατά την μακρά διάρκεια της όθωμανικής κατοχής, οι κατακτητές επέτρεψαν για φορολογικούς και διοικητικούς λόγους την λειτουργία των ελληνικών κοινοτήτων, στην βάση μιας σχετικής αλλά σημαντικής έσωτερικής τους αυτονομίας. Αναπτύχθηκε έτσι ένας εξέλιγμένος, περίπλοκος κοινοτικός θεσμός, έντελώς διαφορετικός από την φεουδαλική και μεταφεουδαλική κοινότητα της προβιομηχανικής Δύσης· αυτός, πέραν της σχετικής παραγωγικής αυτόαρκειας, έξασφάλιζε μία σειρά επιπλέον λειτουργιών, πολύ σημαντικών για την εθνική επιβίωση: Τήν θρησκευτική έκφραση, την εκπαίδευση, την αναπαραγωγή της συλλογικής εθνικής συνείδησης μέσω της διατήρησης της μνήμης του Βυζαντίου και του πόθου της επαναστατικής αναβίωσης του. Η πολιτική ήγεσία των κοινοτήτων (έναν συνδυασμός άμεσης δημοκρατίας, τοπικής κληρονομικής άριστοκρατίας και άγροτικού πατερναλισμού) δέν είχε φεουδαλικό χαρακτήρα όπως στην Δύση· αντίθέτως, είχε εθνικό χαρακτήρα: Οι κατά κανόνα αίρετοί προεστοί, δημογέροντες και προύχοντες έλαβαν ενεργό μέρος σε όλες τις επαναστάσεις έναντίον των Τούρκων και ήγήθηκαν της τελευταίας μεγάλης επανάστασης του 1821. Έτσι, ή έννοια «κοινότητα» στην νεοελληνική συνείδηση έμφορείται από εθνικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά, που την συνδέουν μέ την

μακρόχρονη ιστορική πορεία του Έλληνισμού και τούς συνεχείς αγώνες του για ανεξαρτησία, γ) ή παραδοσιακή προβιομηχανική αγροτική κοινωνία στην Ελλάδα ήταν ακόμα παρούσα την εποχή της ανάπτυξης του κοινοτικού προβληματισμού κατά τον Μεσοπόλεμο. Η Ελλάδα ήταν ουσιαστικά μία αγροτική κοινωνία μέχρι την δεκαετία του 1970. Η «κοινότητα» δεν αποτελούσε επομένως ρομαντική αναπόληση ενός εξιδανικευμένου παρελθόντος, όπως συνέβη με τον ευρωπαϊκό κοινοτισμό του 19^{ου} αιώνα και τις συναφείς θεωρίες του Tönnies· αντιθέτως ήταν ζώσα πραγματικότητα, παρά το γεγονός ότι είχε απολέσει τον δυναμισμό της και την σχετική αυτονομία της. Και αυτά τα τελευταία στοιχεία της ήταν που οι Κοινοτιστές επεδίωκαν να αναστηλώσουν.

Ο Καραβίδας ξεκινά από την θέση ότι τα επιστημονικά εργαλεία πρέπει να διαμορφώνονται με βάση τις πραγματικές συνθήκες που επικρατούν σε κάθε χώρα. Άκριτη, χωρίς προσαρμογές, χρήση θεωριών, μεθόδων και έννοιών του ανεπτυγμένου δυτικού κόσμου σε μία χώρα της περιφέρειας όπως η Ελλάδα, καταλήγει αναπόφευκτα σε παραπλανητικά συμπεράσματα. Η μέθοδος του Καραβίδα ξεκινά από την βάση, δηλαδή από τούς παραγωγικούς συντελεστές. Κάθε κοινωνικός σχηματισμός αναγκάζεται να οργανώσει την παραγωγή και την εργασία ανάλογα με τις ιδιαίτερες υλικές συνθήκες. Έτσι, σε κάθε κοινωνία διαμορφώνεται ένας έντελως ιδιότυπος «οικονομικός πολιτισμός». Όλα τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά καθεστῶτα αποτελούν σε τελευταία ανάλυση λύσεις στο πρόβλημα του βέλτιστου τρόπου βιώσεως. Μία διαφορισμένη γεωοικονομικά χώρα, όπως η Ελλά-

δα, δημιουργεί πολλαπλάσιους τύπους κοινωνικών σχηματισμών.

Μετά από αλληπάλληλους πειραματισμούς, διαμορφώθηκε και κατά την κλασσική αρχαιότητα αποκρυσταλλώθηκε τό ελληνικό κοινοτικό σύστημα· αυτό πολιτικά εκφράστηκε στο ιδεατό πρότυπο της κλασσικής Αθήνας και καρπός του υπήρξε ο κλασσικός πολιτισμός.

Ο κοινοτισμός αναδείχθηκε ως ένας εύφυής τρόπος αντιστροφής των (εκ πρώτης όψεως) δυσμενέστατων φυσικών συνθηκών του τόπου και της πυκνώσεως του πληθυσμού. Οι δύο μοχλοί του ήταν ή αλληλεγγύη και ή αυτάρκεια. Η αρχαιοελληνική Πόλις οργάνωσε την οικονομική και κοινωνική της ζωή κατά τρόπο ώστε οι πόροι να αξιοποιούνται στο έπακρο, με την ελαχιστοποίηση της σπατάλης δυνάμεων, ή δέ παραγωγή να διανέμεται με δίκαιο τρόπο, με λιτότητα και προνοητικότητα για τό μέλλον. Με τό κοινοτικό της σύστημα ή ξερή και φτωχή Άττική ήταν σε θέση να τρέφει τόν πληθυσμό της και να δέχεται και μετοίκους, ενώ ή πλούσια αλλά όλιγαρχική Βοιωτία σπαρασσόταν από έριδες.

Η πτώση του αρχαιοελληνικού κοινοτισμού έρμηνεύεται από τόν Καραβίδα ως αποτέλεσμα της εισβολής του διαλυτικού ρωμαϊκού νόμου. Ο ρωμαϊκός νόμος διέσπασε την αλληλεγγύη, νόθευσε την παραγωγική κοινοπραξία, νέκρωσε την δικαιοπλαστική συνείδηση τών πολιτών και τελικώς απέβη τό ασφαλέστερο προπύργιο τών εκμεταλλευτών του λαού. Η διάλυση τών κοινοτήτων οδήγησε σε πολιτιστική κατάπτωση, πολιτική διάλυση, κάθετη πτώση του βιοτικού επιπέδου, δημογραφική παρακμή.

Ο κοινοτισμός αναπτύχθηκε για δεύτερη φορά στην ελληνική ιστορία επί

Τουρκοκρατίας, μετά τό 1500. Στίς ζοφερές συνθήκες τής δουλείας, οί έλληνοί πληθυσμοί άπωθήθηκαν στό όρεινό-τερα και πτωχότερα τμήματα τών έλληνικών χωρών και άναγκάσθηκαν νά άνασυγκροτηθοῦν έξ άρχής. Ἡ δημογραφική πύκνωση πού χαρακτηρίζει τόν 16^ο αἰώνα μ.Χ. προκάλεσε τούς ἴδιους άκριβώς μηχανισμούς πού λειτούργησαν κατά τόν 9^ο-5^ο αἰώνα π.Χ. Οί ευρύτεροι κοινοτικοί θεσμοί ύποκατέστησαν τίς οικογενειακές πατριές και ἡ αύξανόμενη βιοτική άνάγκη όδήγησε σέ έντατικοποίηση και συστηματική όργάνωση τής έργασίας. Ἡ άλληλεγγύη, ἡ άξιοκρατία και ἡ ύπευθυνότητα ἦσαν τά μόνα όπλα πού διέθετε ό Έλληνισμός γιά νά αντιμετώπιση τό βιοτικό του πρόβλημα, δεδομένης τής σπάνιδος πλουτοπαραγωγικών πόρων, πού άλλωστε έλέγχονταν άπό τούς κατακτητές. Σιγά-σιγά οί κοινότητες άναπτύχθηκαν σέ τέτοιον βαθμό, ώστε ἦταν σέ θέση και στήν φορολογία τοῦ όθωμανικοῦ κράτους νά ανταποκρίνονται και τήν επιβίωση τών μελών τους νά εξασφαλίζουν και περίσσευμα γιά τούς τοπικούς άρχοντες νά διαθέτουν και πολλά έργα κοινής ώφελείας (έκπαίδευση, δημόσια έργα, εκκλησία κ.λπ.) νά χρηματοδοτήσουν.

Ένας νέος, αυθεντικός και αυθόρμητος πολιτισμός δημιουργήθηκε: Ὁ νεοελληνικός, μέ τά δημοτικά τραγούδια του, τούς μύθους του, τήν λαϊκή τέχνη του. Ἡ δημογραφική πύκνωση, όπως άκριβώς και κατά τήν Αρχαιότητα, όδήγησε σέ οργανωμένο και συστηματικό κύμα άποικισμού, στίς ἴδιες άκριβώς περιοχές τής αρχαίας μεγάλης Ελλάδος (Βαλκάνια, Μικρά Άσία, Εϋξεινος Πόντος, Δυτική Μεσόγειος). Σταδιακά ό κοινοτικά οργανωμένος Έλληνισμός άνέκτησε τήν αυτοσυνειδησία του και, μέ τήν μεγάλη

επανάσταση τοῦ 1821, κέρδισε και τήν πολιτική του έλευθερία.

Ὁ Καραβίδας κατηγορεῖ τό νεοελληνικό κράτος, πού ιδρύθηκε τό 1830, και όλόκληρη τήν πολιτική και πνευματική του ἡγεσία, ότι κατέστρεψαν τόν παραδοσιακό κοινοτισμό, συγκροτώντας συγκεντρωτικούς θεσμούς και εισάγοντας τό ρωμαϊκό δίκαιο. Παρομοιάζει μάλιστα τήν εισαγωγή τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου άπό τίς πρώτες κιόλας επαναστατικές κυβερνήσεις τής περιόδου 1821-1827, μέ τήν επιβολή τοῦ ρωμαϊκοῦ νόμου στήν αρχαία Ελλάδα μετά τήν κατάληψή της άπό τούς Ρωμαίους τό 146 π.Χ.

Όλα τά αίτια τής νεοελληνικής κακοδαιμονίας ό Καραβίδας τά άποδίδει στήν ύποχώρηση τοῦ κοινοτισμοῦ και τήν εισβολή δυτικών προτύπων, ξένων πρός τίς έγχώριες συνθήκες. Ὡς λύση στό νεοελληνικό πρόβλημα θεωρεῖ τήν αναβίωση τοῦ κοινοτισμοῦ σέ μία πιό σύγχρονη μορφή του. Οί νεοέλληνες λόγιοι, όμως, πανεπιστημιακοί, συγγραφείς, επιστήμονες, άντί νά έρευνήσουν τίς ελληνικές συνθήκες και τήν ελληνική παράδοση, εισάγουν άπό τό έξωτερικό έτοιμες θεωρίες πολιτειακής, κοινωνικής και οικονομικής όργάνωσης και όλόκληρον τρόπο σκέψης άσχετο μέ τήν ελληνική πραγματικότητα και τήν αντίστοιχη έμπειρία. Και, γενικώτερα, ἡ μοναδική επαφή τους μέ τήν παράδοση και τήν ιστορία περιορίζεται στό «φολκφόρ». Όλοι οί νεοελληνικοί θεσμοί οικοδομήθηκαν έτσι στό κενό, μακριά άπό κάθε συνείδηση τών πραγματικών γεωοικονομικών δεδομένων πού προκαθορίζουν τόν οικονομικό προσανατολισμό κάθε χώρας.

Άλλα άρνητικά άποτελέσματα τής άποψίλωσης τοῦ κοινοτισμοῦ άπό τό νεώτερο ελληνικό κράτος είναι ἡ έγκατάλειψη τής τεχνικής ύποδομής πού επί αἰώ-

νες οί κοινότητες συντηροῦσαν γιά νά ὑποστηρίζουν τήν παραγωγή τους, ἡ ἀραίωση τοῦ ἀγροτικού πληθυσμοῦ καί ἡ ἀναρχή διαφυγή του στίς πόλεις καί στό ἐξωτερικό, ἡ νόθα σχέση τῆς παραγωγῆς μέ τήν βιομηχανία, ἡ διαλυτική ἐπίδραση τοῦ μεγάλου κεφαλαίου, ἡ ἠθική καί πνευματική κατάπτωση.

Ἡ οὐσία τοῦ κοινοτικού συστήματος, κατά τόν Καραβίδα, εἶναι ἡ ζωντανή του σχέση μέ τήν πραγματικότητα. Ἡ κοινότητα εἶναι πολύ λιγώτερο ἓνας ἀποκρυσταλλωμένος θεσμός καί πολύ περισσότερο μία συνεχῶς ἀνανεούμενη συλλογική κοινωνική σχέση. Ἡ περί δικαίου συνείδηση εἶναι ἀμεσα καί ἀδιάκοπα ἐνεργή στόν λαό, ἀντιθέτως μέ τόν ἀστικό νόμο, καί στηρίζεται στίς βιωτικές ἀνάγκες τοῦ συνόλου. Ἡ ἀνεπιβούλευτη κοινοτική ἀλληλεγγύη ἐπιβάλλεται ἀπό γεωοικονομικούς λόγους, διότι ἡ ἰδιότυπη ξηροθερμική χώρα μας ἐπιβάλλει τήν κοινοπραξία μεταξύ κεφαλαίου καί ἐργασίας καί τήν δίκαιη κατανομή τοῦ παραγομένου προϊόντος. Γι' αὐτό καί ἡ κοινοτική οἰκονομία βασίσθηκε σχεδόν πάντοτε στήν συνεργασία ὄλων τῶν παραγωγικῶν συντελεστῶν καί στήν συμμετοχή ὄλων στά κέρδη ἀλλά καί στίς ζημιές. Βασικό συγκριτικό πλεονέκτημα τῶν κοινοτήτων ὑπῆρξε ἡ ἐντατική ὑπερεργασία, ἡ ἐθελούσια καί αὐτονόητη συμμετοχή στήν δημιουργία καί συντήρηση ἔργων κοινοτικῆς ὑποδομῆς, πού ἀντιστάθμισε τήν ἔλλειψη πλούσιων πλουτοπαραγωγικῶν πόρων. Ἡ θέσπιση τοῦ κοινοτικού κανόνα τῆς ἀλληλεγγύης καί τῆς ὑπερεργασίας, χάριν τοῦ κοινοτικού συνόλου, εἶναι ὁ μόνος τρόπος νά ἀποφευχθῆ ἡ ἀναρχία καί ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, τήν στιγμή πού οἱ πόροι δέν ἐπαρκοῦν.

Ὁ Καραβίδας ἀναζήτησε κοινοτικά μοντέλα καί σέ χώρες ἐκτός Ἑλλάδος. Πάντοτε ἡ σκέψη του ξεκινοῦσε ἀπό τήν

ἀναγκαιότητα τῆς ἐπιβίωσης καί κατέληγε στήν θεσμική ὀργάνωση. Ἔδωσε ἰδιαίτερη ἔμφαση στό ἑλβετικό μοντέλο τῆς ὀρεινῆς κτηνοτροφικῆς κοινότητας ἀλλά καί στήν ἀγγλική ναυτιλία. Ἀπό τήν σκέψη τοῦ Καραβίδα προκύπτει ἀβίαστα ἓνας πρωτότυπος τύπος πολιτικο-κοινωνικῆς ὀργάνωσης, πού θά μπορούσε νά ὀνομασθῆ κοινοτικός τρόπος παραγωγῆς.

Στό ζήτημα τῆς πολιτικῆς συγκρότησης, ὁ Καραβίδας θεωρεῖ ὅτι ἡ κοινοτική ἡγεσία ἀναδεικνύεται ὄχι ἀπό τήν δημαγωγία, τό χάρισμα ἢ τήν κληρονομικότητα, ἀλλά τήν ἔμπρακτη ἀπόδειξη τῆς ἀξίας κάθε πολίτη στά πλαίσια τῆς κοινοτικῆς ζωῆς καί τῆς συλλογικῆς πάλης γιά τήν ἐπιβίωση. Θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι ὁ τύπος ἐξουσίας πού ἀναλύει ὁ Καραβίδας δέν συμπίπτει μέ ἓναν ἀπό τούς τρεῖς βεμπεριανούς τύπους ἐξουσίας (παραδοσιακή, γραφειοκρατική, χαρισματική), ἀποτελεῖ ἰδιότυπη μορφή μιᾶς ἐξουσίας κοινοτικού τύπου.

Κατά τόν Καραβίδα, ἡ ταξική πάλη τό μόνο πού μπορεῖ νά προκαλέσει εἶναι διάλυση τῆς ἰδιότυπης καί εὐαίσθητης παραγωγικῆς κοινοπραξίας. Ἄλλωστε, ἡ μικροαστική - μεσαία τάξη στήν Ἑλλάδα εἶναι πολύ ἰσχυρή, διότι οἱ περισσότεροι Ἑλληνας ἐπιδίδονται ταυτόχρονα σέ πολλαπλές δραστηριότητες, ὥστε δέν μποροῦν νά ὑπάρξουν ἀμιγῶς ταξικά κόμματα οὔτε γνήσιοι ταξικοί ἀγῶνες. Ἡ ἀκριβῆς χάραξη μιᾶς γραμμῆς πραγματικού ταξικοῦ διαφορισμοῦ μέσα στήν ἑλληνική κοινωνία, σύμφωνα μέ τήν μαρξική ἔννοια, εἶναι μάταιη ἀλλά καί ἀτυχῆς. Διότι ἡ ἐπιπόλαιη χάραξη διαχωριστικῶν γραμμῶν καί ἡ δημιουργία πλαστῶν πλαισίων καί ἀσυνεπῶν παρατάξεων θά ὀδηγήσει κάθε προσπάθεια ἐπίλυσης τοῦ κοινωνικοῦ ζητήμα-

τος σέ άποτυχία καί θά κοστίση άκριβά στον έργαζόμενο λαό.

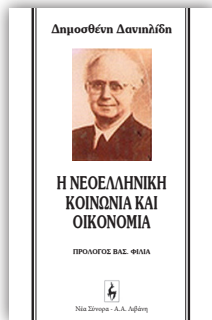
Παρόμοια είναι καί ή κριτική πού άσκει ό Καραβίδας στον φασισμό καί σέ όλα τά άλλα δυτικά πολιτικοκοινωνικά συστήματα τής έποχής του. Θεωρεί μάλιστα ότι ή άκριτη μεταφορά ενός συστήματος σέ μία χώρα, πού δέν διαθέτει αντίστοιχη ύποδομή ύποδοχής του, καταλήγει μοιραία στην γελοιοποίηση του συστήματος αυτού. Δριμύτατα επιτίθεται ό Καραβίδας στην πολιτική παροχών προς τους άγρότες, λέγοντας ότι οι άγρότες δέν χρειάζονται έλεημοσύνη, αλλά συστηματική όργάνωση καί ανάπτυξη των δυναμικών τους στοιχείων καί μόνον σέ αυτό τό πνεύμα ένίσχυσή τους από τό κράτος. Αντίστοιχη κριτική άσκει στό συνεταιριστικό κίνημα, στην τοπική αυτοδιοίκηση καί σέ όλους τους θεσμούς του σύγχρονου συγκεντρωτικού κράτους.

Ό Καραβίδας προτείνει την ριζική αναδιοργάνωση του έλληνικού κράτους στην βάση τής άμεσης δημοκρατίας σέ επίπεδο κοινότητας. Σέ πρώιμα έργα του ύποστηρίζει επαναστατικές διαδικασίες, σέ άλλα, μεταγενέστερα, πιο συντηρητικές-νομοθετικές, εκ των άνω. Φυσικά, ή φωνή του δέν είχε καμμία απήχηση στον όλιγαρχικό πελατειακό κοινοβουλευτισμό τής έποχής του, πού διακοπτόταν από συνεχείς στρατιωτικές παρεμβάσεις καί πολιτειακές μεταβολές. Ούτε οι ιδέες του έλήφθησαν ύπ' όψιν από την έπιστημονική κοινότητα, πού βρισκόταν σέ συνάρτηση μέ τό πολιτικό σύστημα. Έτσι, τίς τελευταίες δεκαετίες τής ζωής του, ό Καραβίδας παρακολούθησε από τό μοναχικό του περιθώριο την στρεβλή ανάπτυξη, την σαθρή εκβιομηχάνιση, την νόθα άστικοποίηση, την άναρχη δόμηση, την οικολογική καταστροφή, την έρήμωση

τής ύπαιθρου καί την συνεπακόλουθη πολιτιστική άλλοτρίωση πού χαρακτηρίσαν την μεταπολεμική ανάπτυξη τής Έλλάδος.

Στενός συνεργάτης καί ιδεολογικός συνοδοιπόρος του Καραβίδα ύπήρξε ό Ντίνος Μαλούχος (1895-1928). Ό Μαλούχος σπούδασε Γεωπονική στην Ίταλία καί επέστρεψε στην Έλλάδα τό 1916 διαποτισμένος από τον μαρξισμό καί ίδίως την πάλη των τάξεων. Η προσχώρησή του στον κοινοτισμό όφείλεται στον Καραβίδα, άν καί ό Μαλούχος διατήρησε από τον μαρξισμό τό επαναστατικό φαντασιακό στοιχείο καί την έννοια τής ριζικής ανατροπής του κοινωνικού καθεστώτος. Ό Μαλούχος έξέδωσε, μέ την στενή συνεργασία του Καραβίδα, τό έβδομαδιαίο περιοδικό Κοινότης (1922-1924), ως δημοσιογραφικό καί θεωρητικό όργανο των κοινοτιστών. Η λύση για τό έλληνικό πρόβλημα είναι, καί για τον Μαλούχο, ή κοινοτική ανασύνταξη τής έλληνικής πολιτείας. Στο κοινοτικό πλαίσιο, ό έλληνικός λαός, άποχαυνωμένος πολιτικά από τό πελατειακό σύστημα του όλιγαρχικού κοινοβουλευτισμού, θά έξέλθη από τον άτομικισμό του καί θά ενεργοποιηθί πολιτικά, διότι θά κληθί νά αποφασίση για θέματα πού τον άφορούν άμεσα. Από τίς πολιτικές διαδικασίες, πού θά προκύψουν σέ επίπεδο κοινότητας, θά αναδειχθούν οι ίκανότεροι καί οι έντιμότεροι, αυτοί άκριβώς πού είναι άγνωστοι στην έπαρχία ή στο σύνολο του έθνους, διότι δέν έχουν ως έπαγγελμα την πολιτική. Αντιθέτως οι έπαγγελματίες πολιτικοί, οι καιροσκόποι καί δημαγωγοί, θά καταποντισθούν. Η συγκρότηση, όμως, τής κοινοτικής πολιτείας πού όραματίζεται ό Μαλούχος, δέν θά είναι μία παραχώρηση άρμοδιοτήτων του κράτους προς τους πρωτοβάθμιους

οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, υπό τήν μορφή τῆς ἀποκέντρωσης· ἀλλά μία πρωτογενῆς διαδικασίας, πού θά ξεκινήσει ἀπό τήν χειραφέτηση τῶν κοινοτήτων, θά προχωρήσει στήν σύνθεση τῶν κοινοτικῶν δυνάμεων σέ ἐπαρχιακό καί τέλος σέ ἐθνικό - κρατικό ἐπίπεδο. Στό ἐσωτερικό τῶν κοινοτήτων ὁ Μαλοῦχος ὀρίζει ὡς κυρίαρχο θεσμό τήν γενική συνέλευση τῶν μελῶν τῆς καί τήν διαρκῆ ἀνακλητότητα τῶν ἄμεσα αἰρετῶν ἐκπροσώπων. Μέσα στήν τοπική αὐτή συνέλευση, τά μέλη τῆς κοινότητας θά διαπαιδαγωγηθοῦν πολιτικά καί θά προαχθοῦν ἠθικά, διότι θά ἔλθουν σέ ἐπαφή μέ τά ἴδια τους τά προβλήματα. Σέ αὐτήν τήν διαδικασία ἡ φαυλοκρατία θά ἐξαλειφθῆ, ἀφοῦ τό σύνολο θά ἀντιλαμβάνεται ἄμεσα τήν ζημία πού υφίσταται ἀπό τήν ἰδιοτέλειά τῆς. Ὁ Μαλοῦχος περιέγραψε μέ λεπτομέρειες τό κοινοτικό του ὄραμα, τό ὁποῖο πλησιάζει πολύ σέ αὐτό τοῦ Καραβίδα. Ὁ πρόωρος θάνατός του δέν τοῦ ἔδωσε ὅμως τήν δυνατότητα νά ἐπεκτείνῃ τήν δραστηριότητά του καί τό ἔργο του.

Ἱστορική θεμελίωση καί δικαίωση τοῦ κοινοτικοῦ θεσμοῦ ἔδωσε, τέλος, ὁ μεσοπολεμικός κοινωνιολόγος Δημοσθένης Δανιηλίδης (1889-1972), πού καταγόταν ἀπό τήν Καππαδοκία καί σπούδασε στήν Γερμανία, Αὐστρία καί Ἑλβετία. Ὁ Δανιηλίδης ἐρεύνησε πηγές

ἀρχικά στήν Τουρκία, στήν συνέχεια στήν Ἑλλάδα καί στήν Κεντρική Εὐρώπη. Ἀπόρροια τῆς μακρόχρονης ἔρευνας του ἦταν τό κλασσικό γιά τήν ἐλληνική κοινωνιολογία ἔργο του *Νεοελληνική Κοινωνία καί Οἰκονομία* (1934). Σέ αὐτό ἀναλύει διεξοδικά τόν θεσμό τῶν κοινοτήτων ὅπως αὐτός ἀναπτύχθηκε ἐπί Τουρκοκρατίας, χωρίς νά παραλείπη νά σημειώσει καί τίς κυριώτερες ἀδυναμίες τους, ὅπως ἡ πολυδιάσπαση τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί οἱ δυσκολίες στήν συγκρότηση ἐνιαίου κράτους. Ὁ Δανιηλίδης ἐπεσήμανε ἐπίσης τήν διαφορετική ἀπό αὐτήν τῆς Δύσης κοινωνιολογική ἐξέλιξη τοῦ νεώτερου Ἑλληνισμοῦ καί τήν ἐπίδραση τῶν ὀθωμανικῶν δομῶν, πού διαμόρφωσαν πολλά χαρακτηριστικά τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς πού τῆς προσδίδουν ἕναν ἀνατολίτικο χαρακτήρα καί πού ἀποτελοῦν πρόσκομμα στήν λειτουργία ἐνός σύγχρονου κράτους.

Ὁ ἐλληνικός κοινοτισμός, συνολικά, πρότεινε μία ριζική ἀναδόμηση τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, τῆς πολιτικῆς ἔκφρασης καί τῆς οικονομικῆς ὀργάνωσης τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους, χωρίς νά ἀπορρίπτῃ τόν καπιταλισμό, ἀλλά ἀντίθετα προτείνοντας τήν δημιουργική καί ὄριμη συμμετοχή τῆς ἐλληνικῆς οικονομίας σέ αὐτόν. Ἀλλά οἱ προτάσεις αὐτές παρέμειναν στό ἐπίπεδο τῆς οὐτοπίας, καθῶς τά ἰσχυρά πελατειακά κόμματα δέν ἦταν διατεθειμένα νά δεχθοῦν τέτοιες συλλήψεις, πού ἀναπόφευκτα καταργοῦσαν τίς προϋποθέσεις τῆς πολιτικῆς τους ἀναπαραγωγῆς, οὔτε καί ὁ πελατειακός ἐξαρτημένος ἐλληνικός λαός τίς περιέβαλε μέ ἐνθουσιασμό. Οὔτε ὅμως καί ἡ μαρξιστική ἀριστερά υἱοθέτησε κοινοτικές ἀντιλήψεις, μᾶς καί αὐτές ἀπέκλιναν ἀπό τό κλασσικό μοντέλο τῆς ταξικῆς σύγκρουσης.